

ԼԵՇՆԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԸ

(ԻՆՔՆԱԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ)

(Ա. ՇՐՋԱՆ. 1862-1870)

(Շար. տես Բազմավէպ, 1935, էջ 246)

ԺԴ

ՄԵՐ ԱՅԳԻՆ. — ՍՈՀՄԱՆԱԳԼՈՒԽ ԺՈՅՆԸ

Արեւուն ջերմութիւնը շատ հաճելի էր. օդին ու ջրին մէջ եղկութիւն մը կար, գետինը սառ չկար, հողը խոնաւութենէն սառած էր. Ապրիլի ամիսն էինք. կ'ըսուէր թէ՝ այգիները փորելու եղանակը հասեր էր: Այգի բառը բաղցը կը հնչէր ականջիս, մանաւանդ երրոր հասկցած էի թէ՝ մեր սնտուկներուն չամիչները, ջուխտակները, շարոցները, բասմաները մեր այգիներուն բերցելն էին. ազոտ յիշատակ մը կը մնար գեռ մտքիս մէջ, հերու ամառը սակառներով բերուած գոյնգոյն ու թարմ խաղողներէն: Արդ, մշակները մեր տան բակը խոնած տեսնելով՝ պլուեցայ մօրս ճիտը, աղաշելով որ զիս ալ հետը տանէր այգին. խոստացաւ: Աւետից եղայրս ախոռէն հանեց մեր սիրուն ճերմակ էշը, որ մանկան գուարմութեան առարկաներէն էր, զիս անոր վրայ լաւ մը տեղաւորեց պինդ մը կապեց չորս կողման չորս կամաց զարդար կամաց հայտն ու գուարակով ճամբաներէ ետքը հասանը տեղ մը, ուր մեծ ճամբան դէպի վար կ'իջնէր, բովէն ուրիշ նրբակածան շաւիդ մը բացուելով. հեծած էշս, առանց վարանելու այդ շաւիդը բռնեց դժնիկներէ պատած նեղ ու գուարա ճամբաներէ տանելով զիս, գնաց կեցաւ տանձենիի մը տակ, որ դէպի ի հարաւ սողացող դարեւանդի մը գագաթը կը բարձրանար: Մշակները հոն կանգ առին, եղայրս աւանակէն իջեցուց զիս, աւանակը բաշեցին տարին, մայրս ու հոն մնացինք. հասկցայ որ մեր այգին էր այդ գետինը: Պատրանքը շատ անզութ եղաւ. ուր էր երեւակայած այգիս, ևս այնպէս կը խորհէի թէ՝ այգի ըսածնին հիանալի դրախտ մը պիտի ըլլար, ուր ցուցազրուած պիտի ըլլային խաղողի գոյնզոյն ողկոյզներ, ճոխ ու համեղ պտուղ-

ներ, ջուխտակ, չամիչ, շարուց եւն: Ափսոնս, փոխանակ այդ հարուստ շտեմարանին, ինքզինը գտայ չորս ու ցամաք, քանի մը բարակ ու նիհար որթատնկերով ծածկուած սեւ գետնի մը պաղ տեսարանին առջեւ: Ցրտում տրտում դարձայ հարցուցի եղբօրս. «Ո՞ւր է մեր այգին»: — «Ահա, չես տեսներ»: պատասխանը ջախշակեց կացութիւնս. մօտեցաւ ու ինդաց. «Ճես հիմակ ինչպէս մշակները պիտի փորեն այգին, ինչ գեղեցիկ պիտի ըլլայ. կակուղ հողին մէջէն յետոյ ինչպէս պիտի դուրս ելլեն որթի կանանչ գաւազանները»:

Ես չէի հասկնար ու չէի ուզեր հասկնալ այդ բացատրութիւնները, սիրու կոտրած էր. զիս մնաց որ լայի նեղսրտութենէս, եթէ եղայրս, զիս գրկելով չպատցոնէր մեր այգին բոլորտիքը, մինչդեռ ժրաջան մշակները շարունակ կը փորէին, յաճախ սրբելով բրտնաթոր ճակատնին: Պայտս զիս մը փարատեց վիշտս, տեսայ որ վերի մասը սեւցած էր. հողի զուղձեր կը փրշտուէին բահերուն ուժգին հարուածներուն տակ. թփերուն բովկերը խնամով կը փուրէին, արմատներուն շուրջը բոլորակ մասը բանալով: Կէս օրը մօտ էր. եղայրս ականալով: Այս օրը մօտ էր. եղայրս աղջարարեց մշակներուն, աշխատանքը աղջարարեց մշակներուն և աղջարարեց մշակներուն ճաշել: Այս գետունը մեր այգին արեւելեան կողմը, յիսուն բայլ չափ հեռու, բառակուսի շէնք յըն էր, անտաշ բարերով պատերէ բաղմըն էր, անտաշ բարերով պատերէ ծածկուած, կացած, յատակը սալերով ծածկուած, պատերը անծեփ ու նահապետական ծեւով, պատերը անծեփ ու նահապետական իջեցուց զիս, որուն տանիքը հարթ անդուն շէնք մը, որուն տանիքը հարթ անդուն շէնք էր, փայտէ ծողերու վրայ դրուած տախնէր, կամ կը հապէին մեր ճերմակ էշը: Մայրս բունին կը կապէին մեր ճերմակ էշը: Մայրս գունը հարաւ կը նայէր, առջեւը կը բարձրանար մշտականաչ փիճի մը, որուն բարձրանար մշտականաչ փիճի մը ճապատած էր, գետինը բոլորա ճապատած էր, կամ կը անսած, մշակները կերան, խմելած կամ անսած, մշակները կերան, կամ անսած, մշակները կերան, կամ անսած, մշակները կերան, այս անզամ մեր այգին, որուն բոլոր ան-

այս անզամ մշակները այգին

փորած էին այս ԶՅ մշակները, իրենց լեռնակի բազուկներուն ուժովք: Ճամբան խաղեր ու կատալիներ շատ ըրբին, ես դարձեալ մեր էշը հեծած, Աւետիք եղբայրս միշտ քովէս, անհամբեր կը սպասէի հասնիլ մեր տունը: Այս այցելութիւնը կատարեալ յուսախարութիւն մ' էր ինձի համար, տակաւին դողով ու սարսուռով կը յիշէի սահմանագլուխ ժայռն ու ներքեւի լեզունները:

६८

ՄՕՐՄ ԱՌԱՍՊԵԼՆԵՐԸ

ԵՐԵՊՈՐ տոռն վերադարձանք, մեր հարսը
սեղանը փռած էր, մշակները շուրջը շա-
րուեցան, նստան, խոշոր ամաններու մէջ
լեցուած մածուն ապուրը խմեցին ու մեկ-
նեցան:

Օդին անուշը թիւնն ու շրջակայքի դաւարութիւնը զիս կը քաշէին կը տանէին ձորերուն խորը. ցերեկները մինչեւ իրեւ կուն կը կորսուէի նոր արթնցող թաւուտներուն մէջ: Վտակները աւելի քաղցրածայն, թռչունները՝ աւելի սիրուն, ծառերը՝ աւելի դաւարագեղ, հովհանները՝ աւելի ծիւծաղկոտ, անտառը՝ աւելի հրապուրիչ ու բլուրը՝ աւելի մտերիմ կ'երեւնային ինծի այն օրերը: Ոչ ո՞ց կը նար զիս փակել տան մէջ, ո՞չ մօրս ողոքող խրանները, ո՞չ հօրս սպաննազին նայուածքը, ո՞չ եղայլը բուռա պաղութիւնը, զոր քանի մ'օրէ ի վեր ցոյց կու տային ինծի համար: Մայրս՝ իր գորովանքնէն ու կակուղ խրաններէն յուսահատ, տեսնելով իր թափած ճիգերուն ամլութիւնը, փորձեց ուրիշ կերպով մը համոզել զիս, որ հրաժարէի ամէնօրհայ պտոյտներէս ու թափառումներէս ու ստիւպուէի դպրոց յաճախել:

Հայրս հիւանդի մը զացած էր այցելութեան, Գէորգ եղբայրս՝ վարժարանը զացեր էր պաշտօնին զլուփեը, իսկ Աւետիք եղբայրս՝ որսի: Մայրս ու քոյրերս միայն կային տունը, նորապասակ հարսին հետայն օրը, մայրս անսովոր լրջութիւն մը ցոյտ կու տար, նախ երեսս զիտեց, յիւսուուը կը սողայ իր երակներուն մէջ, ուր արիւնը կը ցամբի, իր տեղէն քայլ մ'առաջ կամ ետ չի կրնար շարժիւ: Կերպարանները կամաց կամաց կը մօտենան. Լուսնի ճառապայթներուն մէջ կ'որոշէ երկայնագի, եղջերաւոր, բազմուտանի, զըւուիը կնող, մէջը օձի, տեսակ մը հրէշներ, քանի՛ մօտենան, անորան, իւղ երակն

տոյ, առանց բառ մը շնչելու, իբր թէ
քոյրերուս ուղղելով իր խօսքերը, սկսաւ
պատմել առասպելներ, որոնց մէկ եր-
կուքը խորունկ մը տպաւորուած մտքիս
մէջ, պիտի փորձեմ զրի առնել:

Մայբս սկսաւ

«Զեթունի լեռներուն տակ խոր քաշը յըրներ կան, որոնց մթին ու ահաւոր խորշերը՝ գեւեր կը պարունակեն: Ասոնք խմբովին կը թափառին գիշերները, կ'իջնեն ջրեղերքները ծարանին կ'անցընեն ու տեղերնին կը վերադառնան: Գիշերուան լոռովիւնը խոռվող սոսկալի զռութմները, կանչիւնները՝ գեւերուն ձայններն են, իսկ տերեւի պէս շշունջ ձգող ու սրտերը դող հանող թեթեւ ձայնները, գիշերաշըջիկ գեւերուն ոտնաձայնն են: Յաճախ գիշերը մինակ մնացած ճամբորդ մը, երբ մոլորի ու այդ ջրեղերքէն անցնի, կը հանդիպի ասոնց խաւարասէր խմբին, և, առանց զգալու կը տարուի մութ ու խորունկ քաշըրը մը, ուր գեւերուն երկաթի ճանկերովը յօշյօշ պատառուելով՝ անոնց կեր կ'ըլլայ:

Մայրս հոս քիչ մը շունչ առաւ, յետոյ շարունակեց.

«Մեծ մայրս կը պատմէր թէ՛ մեր թա-
ղեցի կարիճ մը, մոռթը կոխելուն, կը
հասնի Սօլագ Տէտէի գագաթը. այդ ամայի
բարձրութեան վրայ, մինակ, կը պառկի
թեզրի մը տակ ու քունը կը տանի. կէս
գիշերին կ'արթննայ. Լուսնկան կը շողալ

զԱլիսուն վերեւ, շուրջի անտառը ճերմակ պատահնքի մը նման փոռւած, մենաւոր ճամբորդին վրայ սոսկում մը կը սփոէր. Աչքերը կը սրբէ. պէս պէս կերպարան-ներու ելեւէջը կը տեսնէ լերան կողերէն, որուն գագաթը կը գտնուի ինքը, սար-

սուռը կը սողայ իր երակներուն մէջ, ուր
արինը կը ցամքի, իր տեղէն քայլ մ'ա-
ռաջ կամ ետ չի կընար շարժիլ: Կերպա-
րանները կամաց կամաց կը մօտենան.
լուսնի ճառագայթներուն մէջ կ'որոշէ եր-
կայնագի, եղջերաւոր, բազմուտանի, զը-
լուկը կնող, մէջը օձի, տեսակ մը հրէշ-
ներ, բանի մօտենան, անօրան եւ եւու-

Նան. գոռումնելը կը կըկնուին, այս սարսափի բռպէին, ճամբորզը կը նուազի...»:

« Այս ճամբարու, հազիւ տասնըհինգ գեղեցիկ պատասխան».

սարու պատանի մըն էր, ծնողքին խրատ-
ները մերժելով, ամէն օր փողցները կը
ութատար, անտառները կը թափառէր ու
խաղալով կը սպաննէր ամբողջ օրը: Ծնողքը
նեղացած, զինքը գոնոտած էին տնէն: ինքը
զլուխն առեր՝ լեռը դիմեր էր: ի՞նչ որ է,
դառնանք խեղճին կացութինը պատմելու:
Մահանան քուն մը կոխած էր իր վրայ,
բնաւ տեղեկութիւն չունէր իր վրայ կա-
տարուած դժոխային գործողութիւններէն:

Աչքերը բացաւ՝ խորունկ, խաւարչտիս ու
խոնաւ քարայրի մը յատակը, որուն կա-
մարներէն վար կը կախուէին արիւներանգ
Մայլս, իր այս յաջողութենէն քաշ-
լերուած, հետեւեալը պատմեց՝ միեւնոյն
եռանդով ու միեւնոյն լրջութեամբ:

«Ծապկի Զայր» ի մէջ ունինք պարտէզգ մը. հոն շատ պողաբեր ծառեր կան. հոն է նաեւ վաղեմի ու վիթխարի ընկուզենի մը: Այդ ընկուզենին, ինչպէս որ կը հաւաստեն արժանահաւատ մարդիկ, երկար ատենէ ի վեր անմատչելի դարձած էր, այնպէս որ, պարտիզանները, ճարահատ ալ չէին դարմաներ ու խնամեր ծառերը. չէին մշակեր հողերը, որոնք այդ ընկուզին:

ծառին կուտածութեան բրահման մէջ»:

Մօրս այս կենդանի նկարագլուհի
այնքան սարսկցուցիչ տպաւորութեան տակ,
սկսայ աանջուկի. նետուեցայ մօրս զիրկը,
պաղատելով որ զիս չվոնտէր տնէն,
կրկնակի խոստումներով կապահովէի զին-
քը, որ պիտի բռնէի իր խըատները, պիտի
կատարէի ճշտութեամբ իր բոլոր պա-
տուէնեռու:

Մայրս անտարբերութեամբ շ-ր
կեց իր զարհուրելի վէպը;
«Այդ գիշերաշրջիկ դեւելը կը բռնեն
Սուլագ Տէտէի քարայրին մէջ։ Արդ, պա-
րերգութիւնը վերջացած էր, երբ որ մար-
կախոշոյ խումբը յարձակեցաւ զոհին վր-

Այս աղետալի օրը, երկու մանուկներ, մէկը վեց, միւսը տասը տարու, պտոյտի ելած ու մոլորած էին ձապկի Զայիրի մէջ. թթենիները իրենց կարմիր ու ճերմակ խայտագոյն պտուղներով քաշած բերած էին հոն այս երկու ստահակները, ճիշդ այդ պահուն, խոռոչէն ելլող վիշապը սուզալով առաջացած ու մօտեցած էր թթենին, ուր երկու տղաքը կը պատրաստուէին ելլել: Հոն կանգ առաւ տափակ ու փնջոտ պոչին վրայ նստած, դժոխային բերանը լայն մը բացած սկսաւ իրեն քաշել այս երկու ընկերակիցները, տասը տարու տղան, որ աւելի չար էր ու անառակ, և երբեք չէր յաճախեր դպրոց, շուտով ընկաւ գազանին երախը ու իր վեց տարու ընկերոջ աչքին առջեւ կուլ եղաւ մոնչող վիշապին, մինչդեռ փոքրիկը, սարսափահար, արագ արագ կը մրմթջէր հետեւեալ զօրաւոր աղօթքը. — «Պահապան ամենայնի Քրիստոս, աջ ցո հովանի լիցի ի վերայ իմ ի տուէ և ի գիշերի, ի նստել ի տան, ի գնալ ի ճանապարհ, ի ննջել և ի յառնել, զի մի՛ երբեք սասանեցայց, և ողորմեալ քո արարածոց և ինձ բազմամեղիս»:

Այս փրկարար աղօթքը հազիւ թէ արտասանած էր, վիշապը գուրս փսխեց կուլտուած տղան ու ակնթարթի մը մէջ անյայտացաւ: Ազատած ընկերակիցն ու ինքը շուտով տուն վերադարձան:

Ես, դողահար, հարցուցի մօրս թէ՛ ինչ
էր անունը վեց տարու տղուն և թէ՛ ուր
սովորած էր այն աղօթքը՝ որուն շնորհիւ
և ուժովը վիշապին բերնէն ազատեց իր
ընկերը. հարցուցի նաեւ թէ անյայտացող
դեւը ուր գնաց:

Այս հարցումներուս առանց պատճա-
խանելու, մայրս շարունակեց իր առաս-
պելը պատճելու.

«Փոքրիկը, Գրիգոր, Կանուխ կ'արթըն-նար, երեսը խաչակնքելով, բնակոթը ձեռքը, կ'երթար դպրոց. իսկ միւսը Խաչիկ, քանի քանի անգամներ փախած էր դպրոցէն, բոլոր օրը, լեռներն ու անտառները կ'անցընէր։ Գալով վիշապին որ անյաշ-

տացաւ ըսինք, կը կարծուի թէ՝ մինչեւ
այսօր Ճապկի Զայիր կը բնակի, միայն
փոխած է տեղը, հիմա իր խոռոչը պարապ
է. Վիշապը, կ'ըսեն թէ, տեսնուած է վեր-
ջերս, մեր պարտէզը ջրող առուակին բը-
խածակը, քարպատներուն մէջ, բարձր առ-
սին հովանիին տակ կը պառկի երբեմն
ալ. յետոյ ակին եզերը կ'երկննայ ջուր
խմելու»:

Մայրս վերջացուց, ըոյըերս երկիւղա-
ծութեամբ մտիկ կ'ընէին. մինչդեռ ես, դեռ
կը սպասէի լսել ուրիշ ահռեկի վէաբերու-
շարք մը:

Յետոյ դառնալով ինձի, մայրս հետեւեալ
լրատները տուաւ.

«Ճես, տղաս, Գէորգ եղբայրդ ի՞նչպէս
հանգիստ կ'ապրի ու կ'ապրեցընէ տունը,
մինչդեռ Աւետիք, զիշեր ցերեկ կը տան-
ջուի ձմրան ձիւնին ու ամրան տապին,
ստիպուած է լեռ ու ձոր թափառիլ, ցու-
րեն, փայտ ու բամբակ բերելու համար;
Գիտես ինչո՞ւ Գէորգ երջանիկ է, իսկ
Աւետիք՝ ապերջանիկ. Գէորգ ուսմունք ու
զարգացում առեր է. իսկ Աւետիք՝ անուս
ու տգիտ մնացեր է: իրբոր ուն փորս էին,

Գէսորգ միշտ կը յաճախէր զպրոցը, մինչ-
դեռ Աւետիք, օր մը կ'երթար, երեք օր
չէր երթար, շատ անզամ խոյս կու տար
ու պարտէզները կը թափառէր: Տղա՛ս,
եթէ դուն ալ չերթաս զպրոց, ապազային
պիտի զղջաս, դուն գիտես: Ահա մնառուկ-
ներուն ջուխտակը, չամիչը, ընկուզը,
քասման, շարոցը, ահա բոլոր չոր միւ-
գերը, ամէնըը քեզի համար է. եթէ դպրոց
երթաս, աղուոր ծրար մը կը կապեմ,
անուշեղէն ալ կը շինեմ, Աւետիք եղբօրդ
հետ կ'երթաս, վարժապետիդ ընծայ կը
տանիս, բեզ շատ պիտի սիրէ, գեղեցիկ
զիրբեր ու պատկեր պիտի տայ բեզի,
եթէ այսապատճ

Այս իրավունքը ըլլաս ու խելօք»:
Այս խրատները կը բաւէին զիս համու-
գելու. ուստի, խոստացայ հետեւեալ օրը
դպրոց երթալ, բայց պայման դրի որ վար-
ժապետը զիս չծեծէ: Մայրս ապահովու-
թիւնը տուաւ ու ամէն բան կարգի մտաւ,
յաջորդ օրը պիտի դպրոց տանէին զիս:

Հայրս բացակայ էր, ինչպէս ըստի, երբ
որ տուն եկաւ ու լսեց որոշումս, շատ
զոհ եղաւ, և ի նշան իր գոհունակութեան,
զրպանէն հանեց բառասուն փարանց պղինձ
դրամ մը տուաւ ինծի: Ես շատ ուրախ
էի, ոչ թէ դպրոցին, այլ նույրին համար:
Իրիկունը, Գէորգ եղբայրս դպրոցէն
վերադարձած, դպրոց երթալու համակեր-
պութիւնս իմանալով՝ պազաւ զիս ու խոս-
տացաւ զիս յանձնարարել վարժապետիս
որ աղէկ նայի ու չծեծէ: Ուստի, զիշեր-
ուընէ քոյլերս ու հարսը գործի սկսան,
կարկանդակ շինեցին, անուշեղէններ պա-
տրաստեցին, անտուկներէն պէտք եղածը
հանեցին, ամէն բան կարգադրեցին բունի
ժամը հասած էր, մօրս զիրկը մտայ քը-
նացայ:

१२

ԴՊՐԱՏՈՒՆԸ. — ՎԱՐԺԱՊԵՏՈՒ

կանուխ արթնցած էի. մայրս խնա-
մով լուաց երեսս, հագուեցուց, զանազան
նույնական ծրար մը յանձնեց Աւետիք
կղօրս ու տնէն գուրս ելանք. ետեւ նա-
յցայ, մայրս, բոյրերս ու հարսը դուռը
կեցեր կը դիտէին. Գէորգ եղբայրս չըն-
կերացաւ մեզի, Ս. Սարգսի դպրատունը
կ'երթայինք, գաւիթը մտանք, կողմանկի
սանդուկի մը վեր ելանք, դոնակէ մը ներս
մտանք, մութ տախտակամած մըն էր, կի-
ներուն վերնատունը: Եղբօրս առաջնոր-
դութեամբ գացի, դիմացը նստող գիրուկ
ու կարճուկ, մօրուքաւոր մարդու մը ձեռքը
պազի, եղբայրս ծրարը սեղանին վրայ
դրաւ ու զիս յանձնարարելով անոր, ինքը
մեկնեցաւ իսկ ես այս նոր մարդուն առջեւ
կեցած կը սպասէի. մեծկակ տղայ մը բովս
եկաւ, ձեռքէս բռնեց ու տարաւ զիս նստե-
ցուց ինծի նման փոքրիկ մանուկներու
քով: Երկու կողմէն երկու շարք, ոմանց
ձեռքը բնակոթ, ուրիշներունը փոքրիկ
կերք մը, ոմանք բարձրածայն կը կար-
դիրը մը, ոմանք բարձրածայն կը կար-

տղաք, աւելի մեծկակներէն, ոռքի վրայ
եղանակով ձայնեցին. «Առաջին կարգ և
կառավարիչ, հրամայեցէ՛ք»: Այս կոչին
պատասխանեց դպրատան առաջին կարգը,
որ կարգապետին առաջնորդութեամբ զատ-
ուեցաւ աշակերտներուն խումբէն սեղա-
նին բոլորտիքը շարուեցաւ, վարժապետին
խոնարհութիւն մ'ըրաւ ու դուրս ելաւ:
Նոյն երեք երաժիշտ պատանեկները նոյն
եղանակով ձայնեցին «Երկրորդ կարգ
և կառավարիչ, հրամայեցէ՛ք»: Երկրորդ
կարգը դուրս ելաւ միեւնոյն արարողու-
թեամբ ու այսպէս մինչեւ վերջին կարգը,
ես սպասեցի, ամէնցը մեկնած էին, մինակ
մնացեր էի, վարժապետս զիս յանձնեց
ծերուկ մարզու մը, որուն տնեւես անունը
կու տային. այս վերջինը զիս տարաւ մեր
տունը: Մօրս գորովանցին չափ չկար,
բայց ես, տրտում էի, քիթս կախած, լուռ
ու մունջ, ալ չէի ուզեր դպրոց երթալ,
բայց չէի կրնար բարձրածայն ըսել: Տնեւես
պապային հետ ճաշեցի, նա զրկեց զիս այս
անգամ ու նորէն տարաւ դպրոց:

Վարժապետը գեռ վերալարձած չէր,
երբ աշակերտներու խումբ մը, եկեղեցինն
քակը կը խաղային, ևս ասոնց խառնուիլ
չէի համարձակիր, որովհետեւ ուրիշ թաղի
տղաք էին. ժամանակ մը տեսեց խաղը.
վերջապէս եկաւ վարժապետը, հնչակը
նորէն զարկաւ, ամէնքս ալ դպրոց մտանը
նորէն:

Անցած էր քանի մը շաբաթ և սակայն
դեռ չէի կրնար զատել ա-ը ր-էն, դպրոցը,
կրթութեան ու զաստիարակութեան վա-
ստրան մ'ըլլալէ հեռու, պարզապէս ար-
գելանոց մըն էր, ուր անթիւ փոքրիկ ստա-
հակներ փակուած վարժապետ ըսուած
դահիճի մը ձեռքը կը տանջուէին: Գա-
ղափար մը տալու համար մեր վարժա-
պետին մանկավարժութեան վրայ, յիշած-
ներէս քանի մը զէպքեր կ'արժէ հոս վեր-
արտազրել:

Օր մը տղուն մէկը դասը չէր սերտած.
դաս կոչուածը՝ զրաբար փոքրիկ սաղմոս
մըն էր, զոր մեքենայօթէն կը Կարդային,
արագ արագ քաղելով, առանց բարոննելու

մանակ, իսկ դպրատան մէջ, վարժապետին ներկայութենէն վախնալով, իբր թէ քնակոթին խոշոր գրերուն վրայ հակած, դասս կը սերտէի: Այսպէս անցան շաբաթներ, անցան ամիսներ, բայց ես տակաւին տառ մը չէի ճանչնար+ այսքան յառաջադէմ դպրոցի մը կ'աշակերտէի:

Սակայն հոգս չէր զիր չճանչնալս, ու ըիշ շատ աւելի կարեւոր բաններ սովորած էի: Ընկերակիցներուս օրինակէն քաջակերուած, ճարտար նմանութիւնը կ'ընէի վարժապետիս խօսուածքին, կեցուածքին, քալուածքին ու ամէն շարժուձեւերուն: Սակայն դեռ չպատմած այս նոր արուեստին մէջ ցոյց տուած յաջողակութիւնս, կ'ուրոշեմ նկարագրել աննման վարժապետիս Փիզիքականն ու մտաւորականը:

Գիրուկ ու կարճուկ մարմին մըս չը զարդ
ժապետու, Յակոբ պատուելի Գրորեաց մազուտ
տիտղոսով ծանօթ։ Գլուխը կլոր, գազաթը
նեղ ու դէպ ի ճակատն ու ականջները
լայնցած, մազերը սեւ, կը ծածկէլն ճա-
կատն ու ականջները, ամբողջ երեսները
քոլորակ ու խիտ մօրուք մը կը շրջանակէր
կարմիր ու թուխ թշերը, որոնք իրենց
մսուտ զանգուածին մէջ կը թաղէին անոր
փոքրիկ ու ծայրը լախտածեւ բլիթը, վերի
շրթունքը ճաթած ու փեռեկ, ամէն անգամ
որ կը խնդար, ակռաներուն ճերմակ շարքը
ցոյց կու տար։ Այս կլոր դէմքին վրայ,
մշտավառ ու կարմրափայլ աչքերը նետեր
կ'արձակէին. այդ աչքերը մինչեւ այսօր
կը շողան յիշողութեանս մէջ. մազուտ պա-
տուելին թաղին զիտնական հոչակուած
տիրացուն էր, իր համրաւէն քաջալերուած,
առանց խղճահարութեան, կը յանդինէր
հիւանդներ դարմանելու երթաւ, նարեկ
կը քաղէր, ախտարոյժ դեղիր կը բաղա-
կը քաղէր, ախտարոյժ դեղիր կը յօրինէր.
Դրէք, չարխափան րուղրեր կը յօրինէր.
Վերջապէս, Զեթունի մէջ ամենազէտ ու
վերջապէս, ամենէն յարգուած պատուելի մըն էր։
ամենէն յարգուած պատուելի մըն էր։
Տիրացու վարժապետ - կախարդ - քահա-
նայ մազոտին անոնչը կը ծագէր իր հոտեւէն
նանրապաշտ պառաւներու խումբեր, որոնք
դպրոց կու զային վիճակ բանալ, հմայեակ
դպրոց կու զային վիճակ բանալ, հմայեակ

տակաւին. վայրկեանէ վայրկեան կը սպասէի պատուելիին կրցին պայթելուն իմ վրաս, բանի որ յանդգներ էի ծաղրել իմ անծաղրելի վարժապետիս քալուածքը. բարեբախտօրէն առանց փոթորկի անցուցինք օրը:

Մէկէ աւելի ամիսներ անցած էին, և
ես սկսած էի վերջապէս ճանչնալ այրու-
թենը, բնակոթը - քանի քանի անգամներ
մաշած աղտոտած թղթին վրայ փակցուած
ուրիշ թղթերու խաւերէն բաղկացած տախո-
տակ է այս դասապիրը - զգուանք կ'ազ-
էք ինձի, իր ցամաք ու նոյնաձև տես-
քովք: Եւ որովհետեւ տառերը կը ճանչնայի,
վարժապետս կանչեց, ազդարարեց ինձի
թէ՝ բնակոթս մէկոի պիտի նետէի ու բե-
րական պիտի կարգայի...: Այս կանխիկ
ազգարարութեան բուն իմաստը վերջը
հասկցայ: Մայրս, ըստ տեղական սովո-
րութեան, քաղցրեղէններով լեցուն աման-
ներ և պատուական չամիչ, ջուխտակ ու
միրգեր պարունակող ծրար մը, հաւալից-
քով մը նետս տալով, եղօրս առաջնոր-
դութեամբ դրկեց զիս վարժապետիս: Այս
անամ անուանուած է

շ ա լ ա բ ր ա մ բ լ լ , բ այ ց զ ի ւ ը մ բ ռ ս ն ե լ ի
գ ո հ ո ւ ն ա կ ո ւ թ ե ա մ բ մ ը , պ ա տ ու ե լ ի ս ը ն դ ո ւ ւ
ն ե ց ա ւ ի ր ն ո ր ո ւ ս ա շ ա կ ե ր ա տ ի ն ը ն ծ ա ն ե ր ը .
մ ո ո ց ա յ յ ի շ ե լ թ է հ ե տ ս ր ե ր ա ծ է ի ն ա ե ւ
շ է շ մ ը կ ա ր ո ւ կ օ դ ի , զ ո ր խ ն ա մ ո վ զ ե տ ե ղ ե ց
գ զ ր ո ց ի ն մ է կ ա ն կ ի ւ ն ը : Ա ս կ է ց՝ ա ւ ե լ ի հ ա -
մ ա ր ձ ա կ օ ր է ն կ ը վ ա ր ո ւ է ի գ պ ր ա տ ա ն մ է ջ :
Ո ւ ր ի շ օ ր մ ը , դ ա ր ձ ե ա լ վ ա ր ժ ա պ ե տ ի ն
բ ա ց ա կ ա յ ո ւ թ ե ա ն մ ի ջ ո ց ի ն , ք ա ն ի մ ը տ ղ ա ,
մ ի ա յ ն մ ա ց ե ր է ի ն ը վ ե ր ն ա տ ո ւ ն ը , ա մ է ն ը ս
ա լ վ ա ր ժ ա պ ե տ ի ն ո է մ ա ն հ ա շ տ ա տ ե լ ո ւ -
թ ի ւ ն մ ը ս ն ո ւ ց ա ն ո ղ : Բ ա ւ ա կ ա ն ժ ա մ ա -
ն ա կ է ի վ ե ր ն շ մ ա ր ա ծ է ի ն ը թ է՝ ա շ ա -
կ ե ր տ ն ե ր ո ւ ն ր ե ր ա ծ ը ն ծ ա ն ե ր ը՝ ս ե ղ ա ն ի ն
տ ա կ ի պ ա հ ա ր ա ն ի մ ը մ է ջ կ ը պ ա հ է ր . ս ե -
ղ ա ն ը՝ չ ո ր ս կ ո զ մ է ն տ ա խ տ ա կ ն ե ր ո վ պ ա -
տ ա ծ ս ն ո ւ կ մ ը ն է ր , մ ա ր զ ա շ ա փ բ ա ր -
ձ ր ո ւ թ ե ա մ բ . ո ր ո շ ե ց ի ն ը մ ե ր մ է ջ է ն մ է կ ը
մ տ ց ն ե լ պ ա հ ա ր ա ն ը , ո ր ո ւ ն բ ա ն ա լ ի ն գ տ ա ծ
է ի ն ը , ո ւ վ ե ր ց ն ե լ ո ւ զ ա ծ ն ի ս : Ե ս մ տ ա յ
ո ւ ս կ ս ա յ հ ա ւ ա ր ե լ պ ա հ ա ր ա ն ի ն մ է ջ ի ա -
ր ա ր կ ա ն ե ր ը . հ ա զ ի ւ մ է կ ե ր կ ո ւ վ ա ր կ ե ա ն

անցած էր, ընկերներս դուռը փակեցին
ու փախան, վերնատունը խորունիկ լռու-
թիւն մը տիրեց. Ես, բանտարկուած, կամ
աւելի ճիշդը, ծուղակ ընկած, զուր կը
փորձէի գուրս ելլել. շշուկը շատցաւ, բայ-

լափոխներու ձայներ լսեցի, որոշեցի նաեւ
հօրս ձայնը, քիչ մնաց որ ես պիտի ձայն
տայի, երբ որ հայրս, վարժապետին հետ
եկած, հարցուց իրեն. «Ո՞ւր է մեր Ալմ-
բատը, գեռ չեկամ»: Աշակելատները պա-
տասխանեցին. «Եկաւ»: — «Ո՞ւր է» հար-
ցումին առանց սպասելու, «հոն, պահա-
րանին մէջ է» յարեցին: Դոզզ զիս բռներ
էր, շուտով բացուեցաւ պահարանին դու-
ռը. ես, մէկ անկիւնը կծկտած, շնչարգել,
կը դողայի: Բարեբախտաբար, հօրս ներ-
կայութեանը շնորհիւ, զերծ մնացի պատ-
ճուելէ. վարժապետս հրամայեց ինձի, քե-
րականս առնել բերել. հօրս առջեւ կար-
դացի ա-էն մինչեւ ֆ, առանց շուտրելու։
հօրս ուրախութիւնը համարձակութիւն բե-
րաւ ինձ, շփանալ ուզեցի, բայց պա-
տուելիս հոն էր, իր ճնշող ներկայու-
թեամբ։

Պահարանին միջադէպը սակայն միշտ
պատրաստ առիթ մը կրնար ըլլալ վար-
ժապետիս ձեռքը, ծեծ ուտելու մզմաւանջը
միշտ կը տանջէր զիս, բայց, կ'երեւայ-
թէ հօրս ազդու միջամտութիւնը մոռաց-
ման դատապարտեց այդ անհաճոյ միջա-
դէպը: Ընկերներս, քանի զիս տեսնէին,
կը ծիծաղէին: Կամաց կամաց կը ձանձրա-
նայի այդ օտար թաղի գպրոցն յաճա-
խելէ, և տուն վերադառնալուս՝ կը զան-
գատէի գպրոցին հեռաւորութեան, թաղին
օտարութեան, փողոցներուն ցեխին, վար-
ժապետիս խստութեան ու ընկերակիցնե-
րուս խորթութեանը դէմ: Ծնողքս չուզեց
ստիպել զիս, քանի մը շարաթ բացակայ
եղայ, ալ չզացի Ա. Արգսի գպրատունը:
Պէտքը կը զգայի վիճակի, տեղի ու ըն-
կերոջ փոփոխման: Արդէն, հինգ վեց ամիս
յաճախեր էի հոն, արձակուրդը վրայ հա-
սաւ ու ես տունը մնացի մինչեւ այգինե-
րուն ժամանակը:

ԱՄՏՈՒԱԾԱՇՈՒԽՆՁԻ ՀԱՅԵՐԵՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ

1500 ԱՐԵՍ ՅՈԲԵԼԵՍԻՆ ՍՈՐԳՈՒԹՅ ՀՈՎՔՈԽԵԼ

1935-1936

Երկար խօսուեցաւ այն մեծ եղելու-
թեան մասին՝ որ Աստուածաշունչի հա-
յերէն թարգմանութիւնն է։ Թէ ինչպէս
անիկա նախ ապացոյցը կը ներկայանայ-
չայ մտցի մշակութային բարձր կարողու-
թեան, քանի որ այդ գործը իր լեզուական
բոլոր հարստութեամբ և ճաշակով ամե-
նամեծ կոթողն է և կը մնայ Հայ զրա-
կանութեան ընդհանուր մշակութիւն, և թէ
ինչպէս այդ գործը հիմնական հզօր զեր
մը խաղաց մեր ցեղային պատմական գո-
յութեան մէջ։

ազգերուն քով չ' է սկսուածաշանունչն ուրիշն, տիեզերակաս Աստուածաշանունչն ուրիշն, տիեզերակաս և հայկական գերազոյն մատեանն ըլլալէ զատ մեր մշակոյթին ծնողն և ազգակը, ինչպէս նաեւ յաղթանակն եղած է մեր գեղարուեստի և գրականութեան պատմութեան։

Եւ ատոր համար էլ ու ամէն իսաւ և ըրջանակ, չայ ազգի ամէն